

Pregledni članak

UDK 930.25 : 651.53 : 335.6 (497.13)

PROBLEMI SREĐIVANJA I STRUČNE OBRADE ARHIVSKE GRAĐE NASTALE NAKON 1945. GODINE

Nedeljka Kremzir, Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta
Hrvatske, Zagreb, Opatička 10.

Sekcija za građu društveno-političkih organizacija Saveza društava arhivskih radnika Hrvatske prikupila je podatke o iskustvu i radu arhiva na sređivanju arhivsko-registraturne građe društveno-političkih organizacija u cilju donošenja zaključaka o daljem zajedničkom radu. Da bismo u ovom referatu govorili o sređivanju građe nastale poslije 1945. godine, potrebno je u prvom redu reći nekoliko riječi o preuzimanju te građe.

Nakon oslobođenja zemlje nastojalo se pronaći i prikupiti svu arhivsko-registraturnu građu, koja čini neprocjenjiv izvor podataka o razvoju našeg društva. Velikom akcijom u kojoj su sudjelovale mnoge sredine uspjelo se pronaći, prikupiti i sačuvati i znatan dio arhivsko-registraturne građe društveno-političkih organizacija, za koju je karakteristično da je po postanku do 1952. godine sačuvana u fragmentima, nije cjelovita, pa je zbog toga narušen kontinuitet u fondovima. Poslije 1952. god. ta građa naglo količinski raste, što se vidi po iskazanim arhivskim kutijama ili dužnim metrima. Činjenica je da ovaj rad nije u potpunosti pokazao željene rezultate. Građa je prikupljanjem u prvom redu, spašavana od uništenja i, premda već tada vrlo vrijedna, nije joj se pridavala zaslužena pažnja. Pronalaženje i prikupljanje usmjerilo je građu, osim u arhive, i u muzeje, biblioteke te druge slične ustanove. Određena količina zadržala se kod tvoraca fondova kao trajno vrijedni spisi, a manje količine našle su se kod pojedinaca koji su u datom vremenu obavljali određene funkcije u društveno-političkim organizacijama. Rezultat toga bila je rascjepkanost, necjelovitost, neujednačenost fondova, što je otežavalo ne samo sređivanje nego i kasnije istraživanje.

Na osnovi prikupljenih podataka proizlazi da je arhivsko-registraturna građa društveno-političkih organizacija (Komunističke partije Hrvatske/Saveza komunista Hrvatske, Saveza socijalističke omladine Hrvatske, Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske, Konferencije za društveni položaj žene i porodice Hrvatske, Saveza udruženja boraca narodno oslobodilačkog rata Hrvatske te Saveza sindikata Hrvatske) podjednako preuzimana u arhive, što u prosjeku osim građe partijske provincijalne iznosi 70 m/d za razdoblje 1945—1970. godine. Najviše je

do tog vremena preuzimana partijska građa kao prioriteta, a najmanje — gotovo simbolično (1 — 4 arhivske kutije) — građa o radu organizacije žena u SR Hrvatskoj. Jedino je u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske preuzeto nešto više te građe, cca 32 m/d. Danas dospjele građe društveno-političkih organizacija za preuzimanje ima gotovo svaki arhiv. Ta količina kreće se od 80 do 1.700 m/d, a ukupne količine te građe iz poslijeratnog razdoblja ima cca 8000 m/d.

Sva arhivsko-registraturna građa društveno-političkih organizacija preuzimana je uz zapisnik i ne uvijek u registraturno sređenom stanju, pa su i popisi te građe znali biti općeniti. Bilo je slučajeva da uz zapisnike o preuzimanju nije bilo popisa onog dijela građe koji ostaje kod tvoraca fondova, što je značilo da nisu u potpunosti poštivane odredbe uputstva Centralnog komiteta SK Hrvatske iz 1962. godine. Dešavalo se da je preuzimanje izvedeno na brzinu, u kratkom vremenskom razmaku, pa su građu arhivski radnici morali dovesti u registraturno sređeno stanje, nakon čega su je dalje sređivali u okviru srednjoročnih i godišnjih programa rada. Na osnovi toga može se zaključiti da je preuzimanje teklo mimo sustavnog plana, više kao želja radne organizacije da se oslobodi dijela suvišne građe.

Na sređenost građe u registraturama utjecalo je u prvom redu smanjenje te fluktuacija određene kategorije radnika, što je dovelo do proizvoljno zaprimanih spisa koji su dalje lutali unutar radne organizacije, pa se kao rezultat pojavila građa u rinfuzi. Kad govorimo o stupnju sređenosti građe, ne smijemo zaboraviti činjenicu da su u poslijeratnim godinama unutar radne organizacije zajednički rješavani brojni zadaci. Kasnije, uslijed pojačane dinamike i razgranatog posla, određeni problemi rješavani su samo preko određenih tijela unutar radnih organizacija. Danas se također nailazi u registraturama na nedovoljno stručan kadar, što otežava rad arhivskim radnicima. Prisiljeni su u tome slučaju razjašnjavati temeljne spoznaje o vrijednosti pisanog dokumenta te njegovoj ulozi spomenika kulture. Pri tome ne smijemo zaboraviti da dio radnih organizacija još uvijek nema dovoljno razumijevanja za naš rad. Stoga je potrebno da se arhivi više uključe preko seminara u stručno osposobljavanje kadrova. U želji za postizanjem boljih rezultata rada, pojedini su arhivi na svom terenu zahtijevali od društveno-političkih organizacija da u registraturama stalno rade stručno osposobljene osobe. Arhivi su u svojim sredinama različito riješili taj problem. Tako se npr. pojavljuje disproporcija broja radnika u vanjskoj službi u odnosu na ukupan broj registratura, zbog čega je teško planirati obilazak registratura radi dogovora o zajedničkom radu. Vrijeme za obilazak planira se u arhivima od potpuno iskorištenog za taj rad, preko 50% iskorištenog, do 1/30 radnog vremena u godini dana, što pokazuje i različite radne rezultate. Sve to ukazuje na potrebu boljeg rješavanja navedenih pitanja u budućnosti.

Na osnovi iznesenog, proizlazi da se društveno-političke organizacije nisu u potpunosti pridržavale odredbi i uputstava o kancelarijskom poslovanju, kao ni odredbi Zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima. Zakon ih obavezuje na brigu o građi do predaje u arhive, a isto tako i na brigu o onom dijelu koji ostaje kod njih na stalnoj upotrebi. Nije potrebno naglasiti da su imaoći obavezni građu predavati u roku.

Poznato je da preuzimanje građe u stopu prati i veličina spremnišnog prostora, čije pomanjkanje može utjecati na dalje kontinuirano preuzimanje u arhive. Svi arhivi su do danas osigurali najbolji mogući spremišni prostor za preuzetu građu. Pojedini su i danas spremni preuzimati građu, a neki su suočeni s manjkom spremnišnog prostora.

Već smo ranije rekli da su arhivi građu nakon preuzimanja bili dužni srediti, nakon čega su izrađivali informativna pomagala. Taj rad se pokazao različitim od arhiva do arhiva. Kreće se od djelimično sređene, preko pretežno sređene, do registraturno sređene građe. Za sređenu arhivsko-registraturnu građu društveno-političkih organizacija izrađivana su informativna pomagala — sumarni inventari i vodiči. Neki su arhivi sređene fondove signirali, a pojedini prikupljaju izvore za pisanje historijata tvorca fonda. Potrebno je pri tome naglasiti da i danas poslijeratni fondovi još uvijek rastu, neprestano se dopunjuju i doživljavaju promjene, što otežava rad na sređivanju. Stoga sekcija za arhivsko-registraturnu građu društveno-političkih organizacija Saveza društava arhivskih radnika Hrvatske predlaže zauzimanje jedinstvenog stajališta arhiva u pogledu sređivanja. Trebala bi se razmotriti mogućnost sređivanja sve preuzete građe u arhivima do 1955. godine, jer pored toga što nas Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima obavezuje na sređivanje, omogućava i korištenje do toga vremena.

Kad govorimo o korištenju arhivsko-registraturne građe društveno-političkih organizacija, pristup arhiva je različit. Građa se koristi na osnovi Pravilnika o korištenju građe u arhivu, odluke i uputstva Centralnog komiteta SK Hrvatske iz 1962. godine, Općeg pravilnika o korištenju građe, pa do prenesenih svih prava na arhiv. Pred nama je da se dogovorimo i što prije riješimo taj problem jer je usko vezan s problemom javnosti građe i daljim istraživačkim radom. Premda su tvorcii fondova pokazivali želju i namjeru da se izrade odluke i uputstva o načinu korištenja građe, do danas nije mnogo učinjeno. Taj problem postaje sve prisutniji jer se javljaju istraživači u vezi s pisanjem historije Komunističke partije Hrvatske/Saveza komunista Hrvatske, historije omladinskih organizacija i sl. Za detaljnije istraživanje zainteresirana je i Sekcija za socijalističku izgradnju Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, koja je u tome smislu organizirala savjetovanje historičara iz arhiva instituta za historiju radničkog pokreta republika i pokrajina SFR Jugoslavije početkom prosinca 1984. godine. Na savjetovanju je izražena želja za rješavanjem toga problema, pa je u tome smislu upućen i dopis društveno-političkim organizacijama. Me-

đutim, uprkos stalnim upozorenjima od strane arhiva na obaveze imalaca građe koje su naglašene u Zakonu o zaštiti arhivske građe i arhivima, nije učinjeno mnogo. U međuvremenu su pojedine društveno-političke organizacije donijele interne akte o korištenju građe, koje bi trebalo u smislu Zakona dograditi.

Kad govorimo o suradnji arhiva s društveno-političkim organizacijama, potrebno je naglasiti da je Republička konferencija Saveza socijalističke omladine Hrvatske poslije savjetovanja Saveza društava arhivskih radnika Hrvatske u Sl. Brodu (u jesen 1985. godine) po primljenoj i na sjednici predsjedništva razmotrenoj informaciji o stanju građe omladinskih organizacija upozorila sve konferencije Saveza socijalističke omladine Hrvatske u SR Hrvatskoj na zakonske obaveze i potrebu bolje suradnje s arhivima u cilju bolje zaštite građe. Naglašavamo da je prilikom dogovora s predstavnicima društveno-političkih organizacija istaknut prekratak mandat članovima, što će se vjerojatno odraziti na dalji rad. Činjenica je da su do danas rezultati više nego skromni uprkos zajedničkim željama, razumijevanju i dogovaranju.

Sve izneseno govori u prilog potrebnoj pojačanoj suradnji arhiva i društveno-političkih organizacija, koja se do sada kretala od suradnje radi preuzimanja građe, preko obilazaka i pregleda registratura, do saobraćanja pismenim putem ili telefonskih dogovora između arhiva i imalaca građe. Proizlazi da suradnja nije u potpunosti zadovoljavajuća, naročito kad je u pitanju pronalaženje manjih zbirki građe. Trebala bi se odvijati u vidu kontinuiranog pružanja pomoći sa strane arhiva svim imalcima građe u cilju bolje zaštite. U tome smislu pojedini arhivi rade na stručnom osposobljavanju radnika preko seminara. Suradnja bi trebala biti usmjerena ne samo prema registraturama nego i prema pojedincima, koji su obavezni na temelju zakona građu predati, deponirati ili je pokloniti arhivima, gdje bi građa u već postojećim fondovima pronašla svoje pravo mjesto i doprinijela detaljnijem istraživanju. Isto tako, suradnja bi se trebala odraziti i na detaljniju primjenu zakonskih propisa o čuvanju građe društveno-političkih organizacija u registraturama. U vezi s tim, trebalo bi tražiti od organa društveno-političkih organizacija da i same odrede efikasnije mjere zaštite građe u registraturama, jer bi se na taj način mogla bolje razumjeti složena problematika zaštite građe. U tome trebalo bi u zakonu više naglasiti ne samo obaveze imalaca građe nego i osnažiti kaznene odredbe, kako su to naglasili pojedini arhivi. Pretpostavljamo da će ti problemi biti više naglašeni u novom zakonu.

Odgovori arhiva o radu navode na razmišljanje, npr. o veličini fondova društveno-političkih organizacija, količini sređenih kutija, na mogućnost kontinuiranog praćenja određene problematike u fondu, na davanje određenog prioriteta arhivsko-registraturnoj građi, društveno-političkih organizacija u datom vremenu u odnosu na druge fondove, pri čemu bi trebala više doći do izražaja kreativna sposobnost arhiv-

skih radnika. Pri tome je potrebno naglasiti da radimo u vremenu kad naša arhivska služba još uvijek nije dovoljno društveno priznata, uprkos upornom dokazivanju vrlo zaslužnih arhivskih radnika. Stoga je pred nama dalji uporan zajednički rad usmjeren prema potpunijem shvaćanju prave vrijednosti te službe, a to čini jedan od osnovnih naših zadataka. Na osnovi toga pred arhivima stoje ovi zadaci:

1. Preuzeti svu arhivsko-registraturnu građu društveno-političkih organizacija poslijeratnog razdoblja, te u vezi s tim raditi i dalje na pronalaženju spremišnog prostora.

2. Raditi na pronalaženju i preuzimanju građe od osoba koje su u datom vremenu vršile određene funkcije u društveno-političkim organizacijama. Prema podacima iz pojedinih arhiva, pored spisa pronašla bi se u njih i znatna količina fotografija.

3. Srediti još nesređeni dio već preuzete registraturne građe društveno-političkih organizacija u arhivima i omogućiti korištenje. U vezi s tim dogovoriti s društveno-političkim organizacijama donošenje odluke i uputstva o korištenju građe.

4. Raditi na većem angažiranju društveno-političkih organizacija u rješavanju osnovnih problema arhivske službe, kao što je npr. pronalaženje i uređenje spremišnog prostora.

5. Raditi na dosljednoj primjeni zakonskih propisa, a među njima — ako se ukaže potreba — na primjeni sankcija, posebno onih koje se odnose na imaoce građe, te nastojati da se sankcije osnaže pri donošenju novog Zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima.

6. Sve društveno-političke organizacije informirati o zaključcima savjetovanja Saveza društava arhivskih radnika Hrvatske.

Navedeni zadaci, kao što je preuzimanje, obrada, davanje na korištenje građe, trebali bi biti stalni zajednički interes u radu svih arhiva i društveno-političkih organizacija, zbog čega je potrebno tražiti veću podršku i suradnju imalaca.

Rješavanjem tih zadataka uspjeh ćemo sačuvati vrlo dragocene izvore u fondovima društveno-političkih organizacija i doprinijeti istraživanju, što nije mali segment u okviru naše kulturne baštine.

SUMMARY

CLASSIFICATION AND DESCRIPTIVE PROBLEMS CONCERNING ARCHIVES DATING AFTER 1945.

At the symposium of the Federation of Croatian archive workers (Savez arhivskih radnika Hrvatske) held in June 1986. in Zadar the questions of taking over, classification and the use of archive records of the social-political organizations of the postwar period were discussed. All this is regulated by the Law on the archives and archive institutions. (Narodne novine No. 25/1978).

Starting from the point that archives are actually cultural monuments of interest to the research and development of our sense for history, it is our duty to give the most for security measures in connexion with such archives. Most of these archives of the social-political organizations, except for the Party documentation has until recently seldom been taken into the archive institutions. Thus one of the most important tasks is the finding out and taking over the yet undiscovered parts of such archives kept by archives owners in Croatia. Following this problem is also the problem of an insufficient number of permanent experts in most of the Archives upon which special laws concerning the matter are applied to (Uredba o uredskom poslovanju, Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima). Thus for the sake of better protection of such archives, archive institutions are expected to point out the need for the opening of new permanent positions in record offices for the experts or the professionally qualified workers, by which it is expected a maximum security in the conservation of archives to the very moment such records enter the archive institution. In case of need, archives should be engaged even more in the organization of seminars for the better qualification of workers at the record offices. Most of the have already undertaken such schemes as their permanent obligation}

The importance of the use of archives of the social-political organizations is daily becoming more important and this requires new research and history writing on the theme of the Croatian Communist Party, the Communist Party of Yugoslavia, history of the Youth Organizations, etc., and this ought to be regulated by new acts of law, especially those concerning recent documents because there is such a possibility given by the Law for the last 30 years.

All of these problems could be solved by a better collaboration of the archives and the creators of archives — the social and political organizations. Because of the fact that until recently the archives and records considered to be monuments of culture, have not been treated with adequate care, it is necessary that this problem should be conducted in a better way:

1. greater collaboration of the archive owners and the archive institution, through the process of finding out and taking over the yet unpossessed documents from all owners into the archive institutions where there is a possibility of such action;
2. more efficiency in the classification of archives and records in record offices and securing their necessary safe-keeping until the moment of their entry into an archive institution;
3. quicker and better professional qualification of the workers in the archives, by help of the other experts employed;
4. more precise use of new archive material of the social and political organization, according to Law.